

بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

ماناندانا گودرزی^۱
مهران فرج‌الهی^۲

مکیده

این پژوهش یک تحقیق توصیفی _ موردی است که به منظور بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج و تعیین مهمترین عوامل بازدارنده و تسهیل کننده آموزش به بیمار انجام شده است. جامعه پژوهش را در این مطالعه کلیه دانشجویان سال سوم و چهارم رشته پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج تشکیل داده اند. نمونه پژوهش شامل ۱۰۰ دانشجوی سال سوم و چهارم رشته پرستاری بود که به طریق سرشماری انتخاب شدند. محیط پژوهش در این مطالعه دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج بود. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق ساخته و شامل سه قسمت و ۳۶ سؤال در مقیاس لیکرت بود که اعتبار علمی آن از طریق اعتبارمحتوی و اعتماد علمی آن از طریق آزمون مجدد تایید شد. تجزیه و تحلیل اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه‌ها به کمک آمار توصیفی (جدول توزیع فراوانی و شاخصهای آماری) و آمار استنباطی (t تک گروهی و برآورد دامنه‌ای و t دو گروهی مستقل) در ۴۹ جدول توجیه و بیان شد و متغیرهای مختلف مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشانگر آن است که دیدگاه دانشجویان پرستاری مورد مطالعه نسبت به اهمیت آموزش به بیمار کاملاً مثبت بوده است و همچنین بر طبق یافته‌ها مهمترین عامل باز دارنده آموزش به بیمار نداشتن دانش و مهارت از سوی آموزش دهنده برای شناخت نیازهای یادگیری بیمار با توجه به نوع بیماری و مهمترین عامل تسهیل کننده آموزش به بیمار علاقه و مشارکت بیمار در برنامه ریزی و اجرای آموزش تعیین شد و در پایان بر اساس نتایج پژوهش و کاربرد یافته‌ها در آموزش و خدمات پرستاری مورد بحث قرار گرفت و پیشنهاداتی برای پژوهش بعدی در این زمینه مطرح شد.

واژه های کلیدی:

آموزش به بیمار _ دیدگاه _ عوامل بازدارنده _ عوامل تسهیل کننده _ پرستاری

۲- کارشناسی ارشد علوم تربیتی (برنامه‌ریزی درسی)

۱- دکترای علوم تربیتی، استادیار دانشگاه پیام نور

مقدمه

انسانها در طول زندگی در شرایط و موقعیت هایی قرار می گیرند که به منظور برآوردن نیازهای اساسی و حفظ حیات خویشتن نیازمند کسب آگاهی ها و مهارت های ویژه ای هستند. یکی از این موقعیت ها در زمان از دست دادن سلامت و احیاناً بستری شدن در بیمارستان پیش می آید.

در این زمینه دوگاس^۱ می نویسد، اغلب مردمی که بیمار می شوند نیاز دارند در رابطه با وضعیت جدید، مطالب را یاد بگیرند. پوتروپری^۲ عقیده دارند و به دلیل اینکه اطلاع از تشخیص و پیش آگهی، نحوه درمان و خطر ها و فواید مربوط به آن حق بیمار است، مفهوم آموزش به بیمار گسترش یافته است.

از نظر مارکوم^۳ آموزش و مراقبتهای بهداشتی باعث افزایش استقلال بیمار، بهبود مراقبت از خود و کاهش عوارض، بهبود ارائه مراقبت های بهداشتی و ظرفیت بیمار، افزایش رضایت بیمار و کاهش هزینه می گردد.

الیس و هارتلی^۴ نیز می نویسند، آگاه کردن بیمار و سهیم شدن آنان در تصمیم گیری و محترم شمردن حقوقشان به بهبودی آنان سرعت بخشیده، دوران بستری بودن در بیمارستان را کاهش می دهد و همچنین از بازگشت مجدد آنها به بیمارستان می کاهد که این مسایل از نظر اقتصادی و اجتماعی اهمیت زیادی دارد.

یکی از مهمترین نقش های پرستاران، نقش آنان به عنوان معلم و آموزش دهنده است. پرستاران نسبت به سایر کارکنان کادر درمان بیشتر در تماس مداوم با بیمار و خانواده وی هستند و بنابراین بهتر می توانند نیازهای آموزشی بیمار را شناسایی و در جهت رفع آن بکوشند ولی با وجود اهمیت و تاثیر غیر قابل انکار امر آموزش به بیمار در ارائه خدمات بهداشتی و درمانی، تحقیقات نشانگر

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

آن است که این وظیفه مهم از سوی پرستاران جدی و اصولی در نظر گرفته نمی‌شود. در حالی که برای یاری رساندن به انسانها جهت دستیابی به بالاترین حد تندرستی باید به نقش آموزشی پرستاران اهمیت بیشتری بخشید.

در این رابطه ذوالریاستین عقیده دارد، در مراکز بهداشتی _ درمانی ایران رسالت مهم آموزش به بیمار به خوبی انجام نمی‌شود و از این مسئله نه تنها بیمار و خانواده اش، بلکه جامعه به طور اعم رنج می‌برد.

با توجه به نتایج تحقیق نوایی، پرستاران بالینی نگرش مثبت و کاربرد بارزی را در خصوص آموزش به بیمار نشان نداده‌اند وی پیشنهاد می‌کند این تحقیق بر روی دانشجویان پرستاری انجام شود. و با توجه به نتایج تحقیق اسمعیلی، موانعی در سر راه آموزش به بیمار وجود دارد.

بنابراین پژوهشگران بر آن شدند تا پژوهش حاضر را با هدف بررسی اهمیت آموزش به بیمار و تعیین مهمترین عوامل بازدارنده و تسهیل کننده در سر راه اجرای آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج انجام دهند.

سؤالی‌های این پژوهش عبارت بود از

۱. دیدگاه دانشجویان پرستاری نسبت به اهمیت آموزش به بیمار چگونه است؟
۲. عوامل بازدارنده آموزش به بیمار بر اساس اولویت از دیدگاه دانشجویان پرستاری کدام است؟
۳. عوامل تسهیل کننده آموزش به بیمار بر اساس اولویت از دیدگاه دانشجویان پرستاری کدام است؟

روش کار

این پژوهش یک مطالعه توصیفی _ موردی بود که در آن اهمیت آموزش به بیمار و مهمترین عوامل بازدارنده و تسهیل کننده اجرای آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری بررسی شد.

نمونه پژوهش شامل ۱۰۰ دانشجوی پرستاری سال سوم و چهارم رشته بود که به روش سرشماری انتخاب شدند.

روش گردآوری داده‌ها میدانی و ابزار گردآوری، پرسشنامه‌ای شامل سه قسمت و در مقیاس لیکرت بود.

قسمت اول پرسشنامه برای بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری تنظیم شده بود و شامل ۱۶ عبارت بود که دانشجویان یکی از ۵ گزینه خیلی موافقم، موافقم، بی نظر، مخالفم و کاملاً مخالفم را انتخاب کردند.

قسمت دوم و سوم پرسشنامه برای تعیین مهمترین عوامل بازدارنده و تسهیل کننده آموزش به بیمار تنظیم شده بود و هر قسمت شامل ۱۰ گزینه بود که دانشجویان یکی از ۵ گزینه خیلی با اهمیت، با اهمیت، بی نظر، کم اهمیت و خیلی کم اهمیت را انتخاب کردند. حداقل امتیاز ۱ و حداکثر ۵ در نظر گرفته شد.

جهت تعیین اعتبار علمی پرسشنامه از روش اعتبار محتوی و جهت کسب اعتماد علمی ابزار از آزمون مجدد استفاده شد که نتایج آزمایش در حد بالای ۹۵٪ یکسان بود.

از آنجا که در پژوهش حاضر سه خرده مقیاس دیدگاه دانشجویان پرستاری نسبت به اهمیت آموزش به بیمار مهمترین عوامل باز دارنده آموزش به بیمار ومهمترین عوامل تسهیل کننده آموزش به بیمار مد نظر قرار داشت، محاسبات آمار توصیفی و آمار استنباطی برای هر یک از این خرده مقیاسها به صورت مجزا عنوان شد تا از این طریق بتوان به سؤالات پژوهش پاسخ داد.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

ابتدا با توجه به محاسبات آمار توصیفی برای هر یک از سؤالات جداول توزیع فراوانی و جداول شاخص‌های آماری عنوان شد تا از این طریق بتوان محاسبات توصیفی را برای هر یک از این گزینه‌ها صورت داد و پس از آن با توجه به محاسبات آمار استنباطی از آزمون t تک گروهی و همچنین بر آورد دامنه‌ای در راستای اولویت بندی استفاده شد.

نتیجه گیری نهایی

در مورد سؤال اول دیدگاه دانشجویان پرستاری نسبت به اهمیت آموزش به بیمار چگونه است؟ نتایج نهایی که از تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش بر اساس قسمت اول پرسشنامه به دست آمد، نشان داد که دیدگاه دانشجویان پرستاری مورد مطالعه نسبت به اهمیت آموزش به بیمار کاملاً مثبت و موافق ارزیابی می‌شود و اولویت‌های برتر از نظر آنها در جدول شماره ۱ نشان داده می‌شود.

جدول شماره ۱: اولویت بندی دیدگاه دانشجویان پرستاری نسبت به اهمیت آموزش به بیمار

شماره	سوال	درجه اهمیت	میانگین
۱	یکی از وظایف پرستاران آموزش به بیمار است	اهمیت بسیار بالا	۴/۸۳
۲	سطح تحصیلات و زمینه فرهنگی بیمار در امر چگونگی آموزش به او مؤثر است	اهمیت بسیار بالا	۴/۷۶
۳	نحوه ارتباط پرستار با بیمار در امر چگونگی آموزش به بیمار مؤثر است	اهمیت بسیار بالا	۴/۶۹
۴	در آموزش به بیمار می‌توان از شیوه‌های آموزش از طریق (مواد نوشتاری، گفتاری و تصویری) بهره گرفت	اهمیت بسیار بالا	۴/۵۳
۵	توجه به تغییر در رفتار بیمار (تاثیر آموزش) در فرایند آموزش ضروری است	اهمیت بسیار بالا	۴/۵۱
۶	اضطراب بیمار را عامل مؤثری در کاهش اثر فرایند آموزش می‌دانم	اهمیت بسیار بالا	۴/۱۷
۷	حضور بستگان بیمار در هنگام آموزش در تسهیل یادگیری و بکارگیری آموخته‌ها می‌تواند مؤثر باشد	اهمیت بالا	۳/۹۳
۸	یکی از انگیزه‌های من در انتخاب رشته پرستاری علاقمندی به آموزش به بیماران است	اهمیت بالا	۳/۵۳
۹	برای آموزش که دیده‌ام از دانش و مهارت کافی برای آموزش به بیمار برخوردار هستم	اهمیت بالا	۳۳۳/۴۶
۱۰	اگر بدانم آموزش به بیمار در ارزشیابی من توسط مربی مؤثر است، با انگیزه بیشتری اینکار را انجام می‌دهم	اهمیت بالا	۳/۳۸
۱۱	واحدهای درسی دانشگاه نقش مهمی در ایجاد انگیزه برای آموزش به بیمار ندارد	اهمیت متوسط	۳/۱۰
۱۲	در آموزش به بیمار از برنامه خاصی استفاده نمی‌کنیم	اهمیت متوسط	۳/۷۶
۱۳	آموزش به بیمار باعث می‌شود که از انجام سایر وظایف پرستاری باز بمانم	بی اهمیت	۳/۱۸
۱۴	تنها در صورتی که بیمار داوطلب پرسیدن شود به او آموزش خواهم داد	بی اهمیت	۳/۱۱
۱۵	در آموزش به بیمار از کلمات حرفه‌ای و تخصصی استفاده می‌کنیم	بی اهمیت	۱/۸۳
۱۶	آموزش به بیماران در بهبود سطح سلامت جامعه و افزایش امید به زندگی نقشی ندارد	بی اهمیت	۱/۵۷

در مورد سؤال دوم مهمترین عوامل بازدارنده آموزش به بیمار بر

بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری .....
 =====

اساس اولویت از دیدگاه دانشجویان پرستاری کدام است؟ نتایج نهایی که از تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش بر اساس قسمت دوم پرسشنامه به دست آمد، نشانگر اولویت‌های عوامل بازدارنده از دیدگاه دانشجویان پرستاری به شرح زیر می‌باشد که در جدول شماره ۲ نشان داده می‌شود: **تحلیل استنباطی بررسی دیدگاه نسبت به عوامل بازدارنده آموزش**

جدول شماره ۲: اولویت بندی میزان اهمیت عوامل بازدارنده در امر آموزش به بیمار

شماره	سوال	درجه اهمیت	میانگین
۱	نداشتن دانش و مهارت از سوی آموزش دهنده برای شناخت نیازهای یادگیری بیمار (برابر نوع بیماری)	خیلی با اهمیت	۴/۷۳
۲	عدم آمادگی جسمی و روحی بیمار در زمان اجرای آموزش	خیلی با اهمیت	۴/۵۸
۳	ناتوانی آموزش دهنده در برقراری ارتباط مناسب با بیمار و خانواده وی	خیلی با اهمیت	۴/۳۵
۴	بی اعتمادی بیمار و خانواده اش به آموزش دهنده به عنوان فردی آگاه و ماهر در امر آموزش	خیلی با اهمیت	۴/۲۶
۵	ناتوانی آموزش دهنده در طراحی و اجرای برنامه آموزشی متناسب با سطح تحصیلات و زمینه فرهنگی بیمار	خیلی با اهمیت	۴/۲۰
۶	ناتوانی آموزش دهنده در طراحی و اجرای برنامه آموزشی متناسب با سن بیمار	با اهمیت	۳/۹۹
۷	عدم ارتباط و هماهنگی آموزش دهندگان در شیفت های مختلف و در نتیجه تداوم نداشتن امر آموزش	با اهمیت	۳/۹۷
۸	کمبود وقت آموزش دهنده به دلیل انجام وظایف سنگین مراقبت از بیمار	با اهمیت	۳/۸۴
۹	همکاری نکردن اعضای دیگر تیم درمانی با آموزش دهنده در طرح و اجرای آموزش به بیمار	با اهمیت	۳/۷۷
۱۰	مخالف بودن جنسیت آموزش دهنده با بیمار	کم اهمیت - خیلی کم اهمیت	۲/۳۴

در مورد سؤال سوم مهمترین عوامل تسهیل کننده آموزش به بیمار بر اساس اولویت از دیدگاه دانشجویان پرستاری کدام است؟ نتایج نهایی که از تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش بر اساس قسمت سوم پرسشنامه به دست آمد نشانگر اولویت‌های برتر مرتبط با عوامل تسهیل کننده از دیدگاه دانشجویان پرستاری به شرح زیر می‌باشد که در جدول شماره ۳ نشان داده می‌شود: **تحلیل استنباطی بررسی دیدگاه نسبت به عوامل تسهیل کننده آموزش**

جدول شماره ۳: اولویت بندی میزان اهمیت عوامل تسهیل کننده در امر آموزش به بیمار

شماره	سوال	درجه اهمیت	میانگین
۱	علاقه و مشارکت بیمار در برنامه ریزی و اجرای آموزش	خیلی با اهمیت	۴/۵۷
۲	اعتقاد و علاقه آموزش دهنده به شناخت نیازهای یادگیری بیمار	خیلی با اهمیت	۴/۵۵
۳	در نظر گرفتن زمانی خاص برای آموزش به بیمار جهت جلوگیری از تداخل با اقدامات درمانی	خیلی با اهمیت	۴/۴۱
۴	وجود مکان مناسب (برای حفظ وسایل خصوصی بیمار) در زمان اجرای آموزش	خیلی با اهمیت	۴/۲۲
۵	بکارگیری بازخورد آموزش از سوی آموزش دهنده برای انجام اصلاحات بعدی	خیلی با اهمیت	۴/۱۹
۶	ثبت روند آموزش به بیمار در پرونده پزشکی جهت ارتباط و هماهنگی آموزش دهندگان در شیفت‌های مختلف	با اهمیت	۴/۰۹
۷	وجود وسایل کمک آموزشی جهت استفاده در امر آموزش	با اهمیت	۳/۹۲
۸	انتخاب و آموزش پرستاران ویژه برای انجام آموزش به بیمار	با اهمیت	۳/۸۱
۹	ارایه سمینارهایی در مورد استراتژی‌های آموزش و یادگیری	با اهمیت	۳/۷۶
۱۰	در نظر گرفتن امتیاز ویژه برای انجام آموزش به بیمار در زمان ارزشیابی مربی از دانشجویان	کم اهمیت _ خیلی کم اهمیت	۳/۲۸

بمٹ

یافته‌های پژوهش نشان داد که دیدگاه دانشجویان پرستاری مورد مطالعه نسبت به عبارت "یکی از وظایف پرستاران آموزش به بیماران است" ۸۴٪ کاملاً موافق و ۱۵٪ موافق بوده است. پتروپیری نیز در این زمینه معتقدند، آموزش به مدد جو به صورت یکی از مهمترین نقش‌های پرستاران در مراقبت‌های بهداشتی در آمده است. از نظر بست^۱ یکی از اساسی‌ترین نقش‌های هر پرستار توجه به آموزش بیمار است.

از طرفی گراهام^۲ می‌نویسد، اگر چه گروهی از پرستاران از نقش آموزشی فرد، بعنوان یکی از نقش‌های اصلی پرستاری آگاه هستند و به آن عمل می‌کنند ولی گروهی نیز خود را از پذیرفتن چنین نقشی جدا می‌کنند.

از مجموع مطالب ذکر شده می‌توان استنباط کرد که دیدگاه دانشجویان پرستاری مورد مطالعه نسبت به پذیرفتن نقش آموزشی حرفه خود کاملاً مثبت

- 1- Best
- 2- Graham

بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری .....
است در صورتیکه در تحقیق نوایی تنها ۲/۸٪ پرستاران بالینی مورد مطالعه نسبت به آموزش بیمار نگرش مثبت داشته‌اند. بنابراین قبل از اینکه نگرش مثبت دانشجویان نیز تغییر کند شاید بتوان از یافته‌های این پژوهش بعنوان شالوده برنامه‌ریزی‌های آینده استفاده کرد.

با توجه به یافته‌ها مشخص شد که دانشجویان پرستاری مورد مطالعه نداشتن دانش و مهارت از سوی آموزش دهنده برای شناخت نیازهای یادگیری بیمار را به عنوان مهمترین عامل بازدارنده در سر راه آموزش به بیمار عنوان کرده‌اند، در این زمینه گراهام عقیده دارد، پرستار ممکن است حقیقت و اهمیت آموزش بیمار عنوان کرده اند، در این زمینه گراهام عقیده دارد، پرستار ممکن است حقیقت و اهمیت آموزش به بیمار را بداند اما برای پیگیری اجرای مراحل آموزشی کاملاً آماده نباشد. در تحقیق لاکروکرس^۱ نیز یکی از دلایل ناکامی پرستاران در اجرای آموزش به بیماران شناسایی شد.

بارت^۲ و همکاران نیز در تحقیقات خود به همین نتیجه رسیده اند و تشکیل کلاسهای آموزش ضمن خدمت و آموزش استراتژی‌های یاددهی _ یادگیری را به عنوان راهکارهای ارتقاء کیفیت نقش آموزشی پیشنهاد می کنند.

در تحقیق اسمعیلی نیز در خصوص دیدگاه پرستاران بالینی نسبت به موانع اجرای آموزش بیمار، بیشترین درصد پاسخ (۹۲٪) مربوط به عدم برخورداری آموزش دهنده از اطلاعات و دانش کافی بوده است. همچنین عامل عدم پذیرش آموزش دهنده از طرف بیمار به عنوان فردی قابل اعتماد در اجرای آموزش به عنوان یک مانع خیلی با اهمیت شناسایی شده است.

با توجه به مجموع آنچه ذکر شد می‌توان پیشنهاد کرد که در دروس پرستاری در زمینه آموزش به بیمار تاکید بیشتری شود و سرفصل‌های دروس

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

در دانشکده‌های پرستاری با تفصیل تدریس گردد، در واحدهای کارورزی نیز مربیان پرستاری با دانشجویان در این زمینه تمرین و کار علمی را طرح، اجرا و تمرین کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود مدیران بیمارستانها و دانشکده‌های پرستاری با تفصیل تدریس گردد، در واحدهای کارورزی نیز مربیان پرستاری با دانشجویان در زمینه تمرین و کار علمی را طرح، اجرا و تمرین کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود مدیران بیمارستانها و دانشکده‌های پرستاری مشترکاً تلاش کنند تا پرستاران ضمن کسب مهارت، علوم و دانش‌های مورد نیاز در امر آموزش به بیمار به عنوان افرادی قابل اعتماد که می‌توانند برنامه‌های آموزشی به بیماران را طرح، اجرا و ارزشیابی کنند مطرح شوند.

یافته‌های پژوهش همچنین نشانگر این واقعیت بود که علاقه و مشارکت بیمار به عنوان یک عامل تسهیل‌کننده خیلی با اهمیت در امر آموزش به شمار می‌رود، بنابراین می‌توان از وسایل کمک آموزشی دیداری و شنیداری مثل نصب عکس و پوستره‌های آموزشی در راهروها و اتاق بیمار نمایش فیلم جهت توجه و علاقه بیمار و ایجاد یک ارتباط خوب با پرستار کمک گرفت. در پایان انجام پژوهش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

تعیین دیدگاه اعضای دیگر کادر درمان مثل پزشکان، متخصصین تغذیه، فیزیوتراپیست‌ها و غیره و همچنین مربیان پرستاری که بطور غیر مستقیم در امر آموزش به بیمار سهیم هستند.

بررسی و ارزیابی سرفصل‌های دروس آموزشی دانشکده‌های پرستاری در مورد آموزش بیمار.

بررسی و ارزیابی ضرورت تشکیل کلاسهای آموزش ضمن خدمت برای پرستاران بالینی شاغل برای آموزش بیمار و همچنین مقایسه میزان آگاهی و عملکرد پرستاران از بکارگیری روشهای آموزش به بیمار قبل و بعد از شرکت آموزش ضمن خدمت.

بررسی اهمیت آموزش به بیمار از دیدگاه دانشجویان پرستاری .....

نحوه پیگیری بیماران و نیز چگونگی مراقبت از خود و میزان رضایت در

بیماران آموزش دیده و آموزش ندیده مقایسه شود.

کتابنامه

- ۱- اسمعیلی، روانبخش. (۱۳۷۲). بررسی موانع اجرای آموزش به بیمار از دیدگاه پرستاران بالینی شاغل در بیمارستانهای وابسته به دانشگاه علوم پزشکی ایران. پایاننامه کارشناسی ارشد پرستاری. دانشکده پرستاری و مامایی دانشکده علوم پزشکی ایران.
- ۲- پاتر، پاتریشا آن. پری، آن گریفین. (۱۳۸۲). اصول و فنون پرستاری. ترجمه سوسن اویس و همکاران. تهران: نشر سالمی.
- ۳- دوگاس، بوری ویتز. (۱۳۸۲). اصول مراقبت از بیمار. ترجمه فروزان آتش زاده شوریده و همکاران. تهران: انتشارات گلپان.
- ۴- ذوالریاسیتین، فرشته. (۱۳۷۰). بررسی نگرش و آگاهی سرپرستاران در مورد آموزش بیماران در بیمارستانهای دانشگاه علوم پزشکی شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- ۵- نوایی، نسرین. (۱۳۶۹). بررسی نگرش و نحوه کاربرد پرستاران بالینی از آموزش به بیمار در بیمارستانهای آموزشی وابسته دانشکده علوم پزشکی ایران مستقر در تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده پرستاری و مامایی علوم پزشکی ایران.

1. Best, J, t 2001. Effective Teaching for the Elderly. Back to basics **journal of orthopedic Nursing**. 20. 3. 46
2. Barrett C, doyle, M. Driscoll, s. Flaherty, k, k. Dombrowski.M. (1990). Nurses perception of Thir h ealth educator Role. **Journal of Nursing staff development**. 6.6.283-286.
3. Ellise, Y.R.G, Hartly, C.L. (2001). **Nursing in to day world**. 7 thed. philadelphia: Lippincatl co. p. 255, 496.
4. Graham, Barbāse, and Gleir, Carol. (1990). Health eductie Are nurses veily prepared? **journal of nursing education**. December p.406.
5. Marcam, j, Ridenour, M. shaff, G, hammaons, M Taylor, M (2002). **The jurnal of continuiy Education in Nursing**. 33. 3.112_118.
6. Luker, k. and caress, A.L (1989). Rethinking patient education J. C. **advanced nursing**. vol.14.